

françaises en Dauphiné' vgl. met mndl. meyen = mayen.

Heeft Karel de Flou geen voorbeelden van Vlaamsche oordnamen met maye, meye, voor made, mede?⁽¹⁾

Lens in Wallis.

J.D.W.

Het klooster van Hemelsdale te Wercken, Nieupoort en Dixmude. 1559 - 1623

DE edele vrouw Elisabeth, weduwe van den ridderheer Boudewijn van Steenvoorde, stichtte in 1237 een vrouwenklooster te Eessen. De Zusters verhuisden in 1270 naar Zillebeke bij Yper; als dochters van den H. Bernard ('die de dalen beminde') noemden zij die plaats *Hemelsdale*. In 1295 ging de kloostergemeente naar Wercken over, waar zij tot in de 16e eeuw een stil en ongestoord leven leidde.

Een zuster uit het klooster Beaupré (bij Geeraarsbergen), Cristoffelijne Barbanson, was abdis van het klooster van Groeninghe geworden en verkreeg daarbij in 1515 het bestuur van Hemelsdale. Deze overste was nalatig en zorgeloos; vooral Hemelsdale leed onder een gemis aan deugdelijke leiding.

In de jaren 1520-1550 ontstond er in de talrijke Nederlandsche vrouwenkloosters der orde van Citeaux een beweging tot hervorming van de regeltucht.⁽²⁾ De nieuwe geest dulde niet langer den 'cumul' van de abdis Barbanson die in 1535 haar titels over Hemelsdale moest neerleggen.

(1) Ja toch een heele reesem: zie Maaibilk en vv.; Mooi en Mai en Medebrouc en Biekorf 1920 hierboven vermeld.

(2) In de Waalsche en Fransche Cisterciënser-kloosters werd de hervorming der tucht op het einde der 15^e en het begin der 16^e eeuw bijna algemeen doorgevoerd. Alleen de zusters van Marquette bij Rijsel boden een taaien weerstand. De hervorming van onze Vlaamsche kloosters blijkt vanuit de Waalsch-Brabantsche kloosters te zijn uitgegaan. Zie Handelingen van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Kortrijk, 1930, bl. 136-137.

De nieuwe abdis was een zuster uit het klooster Ten Rozen (O. Cist.) bij Aalst: Clemence van den Voorspoele. Bij haar overlijden in 1559 getuigen de zusters eensgezind dat zij, gedurende haar 24-jarig bestuur, het klooster geestelijk en stoffelijk heeft vooruitgeholpen. Zij hield de zusters ‘lovelick.... inde goede monastique institutie....; (zij heeft) de goederen van den cloostere meer ghebetert dan in state ghehouden. Oock heeft se groote refectie ghedaen an d'edificiën; maer es noch *de gheheele kercke ruyneus ende caduc*, zo datse noodzakelick dient gheheel vernieut. Ende alsnu de choor der priesteren, omme pericle t'eviteren, es afghebroken’.⁽¹⁾

Het klooster van Hemelsdale stond gewoonlijk onder het geestelijk toezicht van de Duinenabdij. Vanaf het jaar 1545 of daaromtrent was het Jean Rosette (alias Jean Rosa), abt van Va ucelles (bij Kamerijk) en van Le Jardinnet (bij Walcourt, prov. Namen), die ‘pater abbas’ van Hemelsdale was. Een monnik van Le Jardinnet, D. Benedictus Colaert, verbleef sedert 1547 in het klooster te Wercken als kapelaan en ontvanger (procurator) en naderhand als biechtvader.⁽²⁾

Omtrent nieuwjaar 1558 onderhandelden de kanselier Viglius ab Aytta en de secretaris De Langhe om de abdis Vanden Voorspoele in die waardigheid naar het klooster van Roosendael (op Sinte Kathelijne-Waver) over te plaatsen. De abdis wees zelfs zuster Anna Stormers als hare wenschelijke opvolgster aan. Deze schikking bleef haperen en de abdis Vanden Voorspoele overleed te Wercken in November 1559.

Enkele weken later, den 18 December, kwamen naar het klooster te Wercken: Carolus vander Elst, proost

(1) ARB. n. 901, f. 61-62.

(2) ARB. n. 901, f. 61. - D. Benedictus Colaert overleed te Brugge in 1594. Zie Chronique et Cartulaire de l'abbaye de Hemelsdale bl. 44 en 151 vv. (Brugge, 1858). - De abdij van Groeninghe stond in die jaren en tot 1560 onder toezicht van de Waalsche abdij van Boneffe (prov. Namen): zie Biekorf, 1929, bl. 116. - Over Jean Rosette zie U. Berlière, Monasticon Belge, I, bl. 79-80 en J.M. Canivez, L'Ordre de Citeaux en Belgique, bl. 352.

van het klooster van Loo, en Nicasius Grisel, officiaal van het bisschoppelijk hof van Terwanen verblijvende te Yper. Als afgevaardigde van den koning moesten zij het voorbereidend onderzoek tot de verkiezing van een nieuwe abdis leiden. Het klooster telde alsdan twaalf zusters die op de volgende orde hun stem uitbrachten:

1. Colyne de Mey 48-35, prieuse sedert 15 jaar.
2. Franchyne vander Gracht 47-33. ‘supprieuse ende cantereghe’ sedert 10 jaar.
3. Anna Storms 30 14, ‘capelaenese van Mevrauwe overleden ende kelewaerdresse vanden doestere’.
4. Potenciana de Muenick, 33-18, ‘costreghe’.
5. Anastasia vanden Berghe, 37.
6. Margareta vanden Berghe, 28-16, zuster der voorgaande.
7. Jossyne vanden Berghe, 26-10.
8. Margareta van Levendale, 30-7; nicht van de overleden abdis vanden Voorspoele en dochter van den heer van Thielen bij Turnhout in de Kempen.
9. Anna Kerremans, 21-2.
10. Margriete Tasse, 26-2.
11. Jossine vande Capelle, 21-2.
12. Franchyne Liebaert 23-2.

Deze kleine gemeente was voor de verkiezing driftig verdeeld. De ‘sanior pars’ der oudere zusters stemden voor kapelanes Anna Stormers (alias Storms) die het ordelijk beheer en de herstelde regeltucht wilde handhaven; de jongere zusters vormden een meerderheid rond de prioeres Colyne de Mey die hun verzuchtingen naar de lieve vrijheid beloofde te voldoen.

De oudere zusters getuigen dat Anna Stormers wil ‘gheheel onderhouden de economie ende institutie zo wel in tgheestelicke als in twerlicke van mevrauwe overleden’. De kapelanes getuigt zelf over de prioeres ‘dat zu [Colyne de Mey] es van cleenen verstande in temporeele zaken ende veele toeghevende de jonghe religieusen inder liberteyt, zo dat mevrauwe overleden dicwyls in meninghe was heur af te stellen vanden priusescepe. Ende, zo zy deposante verstaen heeft, zoude de religieusen toegheseyt hebben liberteyt in

t'reysen ende spreken met manspersonen ende elcke religieuse huer proffyt laten doen indien zu abdesse wierde. Twelcke de deposante dinct te wesen contrarie der goeder observacie vander religioene daerinne mevrauwe overleden huere religieusen wel ghestilleert heeft ten grooten proffyte vande zielen ende der temporaliteit vanden cloostere'.⁽¹⁾

De afgevaardigden stelden in hun verslag Anna Stormers als 'candidate' voor; wel had zij minder stemmen dan de prioeres doch (voegen de heeren er uitdrukkelijk bij) zij heeft de stemmen 'van de ghone die schynen minst uut affectie ende passie ghedeposeert hebbende'.

Anna Stormers, door het Hof tot abdis benoemd, werd in 1560 geïnstalleerd. Zij moet de herstelling van de kloosterkerk voltooid hebben, aangezien de bisschop van Brugge den 6 Juli 1571 het hoogaltaar aldaar kwam wijden⁽²⁾. Zij liet door den Brugschen schilder Pieter Pourbus in 1564 de groote luiktafel afwerken die nu in de Sint-Gilliskerk te Brugge het O.L. Vrouwaltaar versiert; zij zelf is op het eerste luik aan den linkerkant afgebeeld in knielende houding met den zwarten hoofdsluier en den breeden witten koormantel der Cisterciënsen-nonnen⁽³⁾.

Onder het Calvinistisch bestuur werd het klooster te Wercken geplunderd en afgebroken (1578). De abdis en de zusters vluchtten naar Brugge waar zij, bij de Sint-Salvatorskerk, een huis aankochten. Daar hebben zij 'hueren cost moeten winnen met naeyen, spinnen ende dierghelicke vrouwen handwerck' tot na de beroerten.

- (1) ARB. n. 901, f. 57-61. - Verdacht is de tusschenkomst van den heerschezuchtigen abt Rosette van Vaucelles-Le Jardin: bij het overlijden der abdis zond hij zijn supprior naar Wercken om de zusters aan te zetten de prioeres tot overste te verkiezen met de belofte dat hij dan als 'pater abbas' zeer meegaande en toegevend zou zijn. ARB. n. 901 f. 58 en 61 v.
- (2) A.C. De Schrevel in de Aunales de la Soc. d'Emulation, dl. 46 (1896), bl. 451.
- (3) E. Rembry. De bekende pastors van Sint-Gillis, bl. 378 vlg. De abt van Duinen, Antonius Wydoot, die op den rechterkant afgebeeld is, zal een goed deel van het stuk van Pourbus bekostigd hebben.

De zusters van Wercken verbleven te Brugge en Torhout tot omtrent 1592: de abt van Duinen liet hen rond dezen tijd het Duinhuis van Nieupoort betrekken⁽¹⁾. De kleine gemeente leidde aidaar een schamel bestaan. De abdis werd oud en versleten en onbekwaam om nieuw leven te steken in haar zestal geestelijke dochters; het voorloopig verblijf te Nieupoort scheen te zullen bestendig worden; Hemelsdale was aan 't uitsterven. De abt van Clairvaux stelde echter rond 1606 een nieuwe prioeres aan: een kloostervrouw in den bloei der jaren, gekozen uit de abdij van Aunay in Normandië, Marie De Ville. Deze moest Hemelsdale herinrichten.

De abdis Stormers bood weldra haar ontslag aan; samen met de zusters verzocht zij het Hof te Brussel de prioeres tot abdis of ten minste tot coadjutrix aan te stellen. De abt van de Duinenabdij, Andreas Du Chesne, kwam in April 1607 samen met den pensionaris van Veurne, Vicior Blomme, naar Nieupoort om in het Duinhuis aldaar de gebruikelijke informatie in te stellen.

De zeven zusters: Jehanne de le Court, subprioeres, Josyne Van den Berghe, Catherine De Champs, Josyne Stalen, Cornelia De Wilde, cantores, Michiele Vanden Dale en Marie Van Belle, stemmen eensgezind voor de prioeres Marie De Ville die weldra hare benoeming tot abdis uit Brussel ontving⁽²⁾. Een paar maanden later, nog in 1607, verhuisden de zusters naar Dixmude.

- (1) In 't jaar 1591 voerde de abt van Duinen drukke onderhandelingen om zijn Duinhuis van Nieupoort uit te wisselen tegen het naburige klooster der Grauwe Zusters: hier zou hij een nieuw klooster geouwd hebben, doch zijn pogingen mislukten. Rond 1592 verhuisden de Duinheeren van Nieupoort naar den Bogaerde bij Veurne. Hierover een bundel bescheiden in het Archief van het Seminarie, fonds Duinenabdij, Titel West, Rubr. Nieupoort.
- (2) ARB. n. 921. f. 286-288. De aftredende abdis Anna Stormer overleed te Dixmude den 5 Juni 1609. - Sedert de bevrediging alhier zijn het weer Duiheeren die als biechtvaders Hemelsdale bedienen. In allerlei stukken vonden we vermeld:
DD. Judocus Dyckere, 1606; Steven Vander Plancke, 1607; Passchier Du Jardin, 1610; Benedictus Vander Vynckt, 1612; Theodor Pybes, 1617; Jan Vanden Berghe, 1621-28.

Het klooster had alsdan groote schulden. De inkomsten van hofsteden en landerijen beliepen 2173 ponden par.; samen met 158 p. rentegeld bereikten zij 2331 pond. Daarentegen moest het klooster 177 pond jaarlijksch rentegeld uitbetalen en 9568 pond uitkeeren voor achterstallige renten en voor de herstelling van de verwoeste hofsteden. Aan de wateringen van Gistel en Zevecote was het klooster 288 pond schuldig

De bijzonderste goederen van Hemelsdale lagen:

Op WERCKEN: het hof *ter Walle*, 46 gemete groot; het beluik van het verlaten klooster, omtrent 12 gemete groot, was in 1607 verpacht aan Antheunis Drudsart; op EESSEN: het hof *ter Hee* van 66 gemete; op CASEKENSKERCKE: het goed *ter Keinghe* van 97 gemete; verder op Lampernesse, Stuvekenskercke, Beosterpoort, Steenkerke, Keyem en Beerst, Sint-Pieterscapelle, Gistel en Zevecote, Woumen, Yper, Cortemarck en Zonnebeke; ten slotte het wijkhuis bij Sint-Salvators te Brugge. De zusters hadden dit huis aan een schoolmeester verpacht die vertrokken was ‘met den lantaarn aan den dissel’ en hun honderd guldens pachtgeld schuldig bleef⁽¹⁾.

De nieuwe abdis werkte ijverig aan de oprichting van het klooster te Dixmude. Zij kocht huizen en erven in de stad, en ging aan 't bouwen: een volledig klooster met pand en kerk. Zij overleed den 9 Mei 1623 en werd begraven voor het hoogaltaar in de kerk die zij had doen bouwen⁽²⁾.

A. VIAENE.

- (1) Volgens de oorspronkelijke bescheiden in ARB. n. 921, f. 282-295. - De afkorting ARB wijst naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel, Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience. - De beide getallen nevens den naam der zusters beteekenen: den ouderdom en de jaren kloosterleven.
- (2) In Oogst 1671 moesten de nonnen van Hemelsdale hun klooster te Dixmude ruimen, daar het in den nieuwen omtrek van de Spaansche vestingwerken begrepen was en moest afgebroken worden. De zusters verhuisden naar Brugge en bouwden een nieuw klooster in de Sinte-Clarastraat, waar nu de Militaire Bakkerij is.